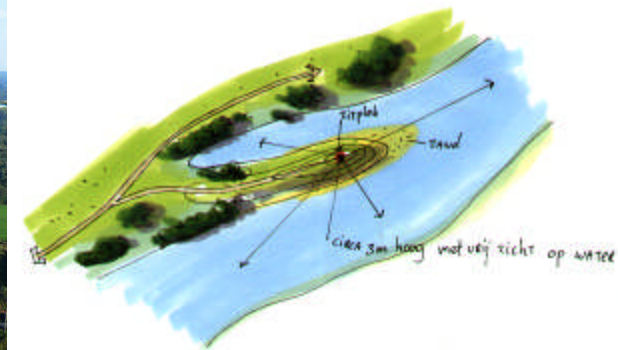

Klimaatbuffer Oude Maasarm

nieuwe kansen voor
natuur, water en recreatie

INHOUD

1. Waarom een klimaatbuffer?	1
2. De Oude Maasarm	3
3. De klimaatbuffer	8
4. Wat zijn de stappen die nu worden gezet?	16

Omslag: impressie van de klimaatbuffer in het landschap van de Oude Maasarm

Door aanleg van de klimaatbuffer wordt de eenheid, herkenbaarheid en beleefbaarheid van het gebied sterk verbeterd.

1. WAAROM EEN KLIMAATBUFFER?

Het klimaat verandert, dat staat vast. Wat de gevolgen daarvan zullen zijn is niet tot in detail bekend maar hogere piekafvoeren op de rivieren en langere periodes van droogte zijn er vrijwel zeker een gevolg van. Daar kunnen we ons dus maar beter op instellen. Gelukkig kan dat ook: door gebieden zo in te richten dat ze in periodes van droogte water vasthouden en bij hoge rivierstanden water afvoeren of bergen, of beide.

Gebieden die zo worden ingericht dat ze de gevolgen van klimaatverandering helpen opvangen noemen we 'klimaatbuffers'. Die vragen ruimte, maar het goede nieuws is dat de functie 'klimaatbuffer' zich heel goed laat combineren met andere zaken die we in Nederland belangrijk vinden zoals recreatie, natuurontwikkeling en mooi wonen. Klimaatbuffers zijn dus multifunctioneel.

In 2006 hebben vijf natuurbeschermingsorganisaties, waaronder Staatsbosbeheer, de handen ineen geslagen en samen het initiatief genomen voor de ontwikkeling van klimaatbuffers¹. Samen met het Ministerie van Infrastructuur en Milieu werd een programma opgezet om op een aantal plaatsen in Nederland klimaatbuffers te ontwikkelen. De Oude Maasarm is een van de gebieden waarin dat gaat gebeuren. In 2012 moet het project op de gronden van Staatsbosbeheer worden uitgevoerd.

¹ Natuurlijke klimaatbuffers. Adaptatie aan klimaatverandering, wetlands als Waarborg (2006). Stroming in opdracht van Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Vogelbescherming, ARK en Waddenvereniging.

Zo gaat de klimaatbuffer er uit zien: een langgerekte geul in een natuurlijk landschap ...

... met nieuwe mogelijkheden voor recreatie.

Verderop in deze brochure wordt meer in detail beschreven hoe de klimaatbuffer er uit gaat zien. In grote lijnen komt het neer op het volgende:

- in de Staatsbosbeheer terreinen in de Oude Maasarm wordt een ongeveer 3 kilometer lange, licht kronkelende geul gegraven
- de oevers van de nieuwe loop en een brede zone ter weerszijden daarvan krijgen een natuurlijke inrichting met bos, natuurlijk grasland en moeras
- er komen nieuwe mogelijkheden voor wandelen, struinen en fietsen

- na de inrichting wordt de klimaatbuffer door Staatsbosbeheer zoveel mogelijk als een eenheid beheerd.

Staatsbosbeheer is de initiatiefnemer maar kan dit niet alleen en ging een alliantie aan met InnovatieNetwerk. Ook is samenwerking gezocht met gemeenten, provincie, DLG en Waterschap². In deze brochure wordt geschetst welke veranderingen op stapel staan.

2. DE OUDE MAASARM

In Noord-Limburg stroomt de Maas door een onbedijkt landschap: het land loopt aan weerszijden van de rivier op. Tussen de dorpen Ooijen en Wanssum ziet het er echter net iets anders uit: daar bevindt zich op de westelijke oever, parallel aan de rivier, een langgerekte natuurlijke laagte. Deze ligt hoger dan de bedding van de Maas zelf maar was er in het verleden wel mee verbonden en bij hoge rivierstanden stroomde deze ‘Oude Maasarm’ mee met de rivier.

Na de zeer hoge waterstanden van 1993 en 1995 is bij Ooijen een kade aangelegd die de Oude Maasarm afsneed van de rivier. Zo bleven de bewoners van het gebied ook bij hoge rivierstanden gevrijwaard van natte voeten. Die afsluiting had echter ook een ongewenste bijwerking. De waterstanden op de Maas zelf gingen omhoog omdat de afvoer-capaciteit door de afsluiting werd verminderd: er is een flessenhals in de rivier ontstaan.

² Zie kader op pagina 5.

Sommige bewoners van het Maasdal waren dus slechter af dan voorheen. Daarom is besloten dat de Oude Maasarm weer zal worden geopend om de opstuwing op de Maas weer ongedaan te maken. Er is een brede gebiedsontwikkeling in voorbereiding waarvan dit een belangrijk onderdeel is.

De 'reactivering' wordt gecombineerd met een nieuwe inrichting van het gebied, zodanig dat het water in de Oude Maasarm zelf snel wordt afgevoerd. Dit zorgt er niet alleen voor dat de bewoners van de Oude Maasarm minder wateroverlast krijgen dan in de oude situatie het geval was, er komt ook meer natuur. En dat past weer precies in de doelstellingen die het Rijk en de Provincie met dit gebied hebben, het is immers onderdeel van de ecologische hoofdstructuur.

Omdat het gebied onderdeel is van de ecologische hoofdstructuur zijn grote delen ervan al in bezit van Staatsbosbeheer. Daar kan dus snel met de nieuwe inrichting worden begonnen. De klimaatbuffer die hierna wordt beschreven wordt al in 2012 door Staatsbosbeheer gerealiseerd. Hij wordt 3 kilometer lang, mits de beschikbare middelen daarvoor toereikend zijn. Is dat laatste niet het geval, dan wordt het project wel uitgevoerd maar op wat kleinere schaal.

Klimaatbuffers zijn gebieden die zo zijn ingericht dat ze helpen om de gevolgen van klimaatverandering op te vangen. Daar zijn flinke oppervlaktes voor nodig. Mede daarom is het essentieel dat die gebieden niet alleen voor 'klimaatbestendigheid' worden ingericht maar ook voor andere functies, zoals natuurontwikkeling en recreatie.

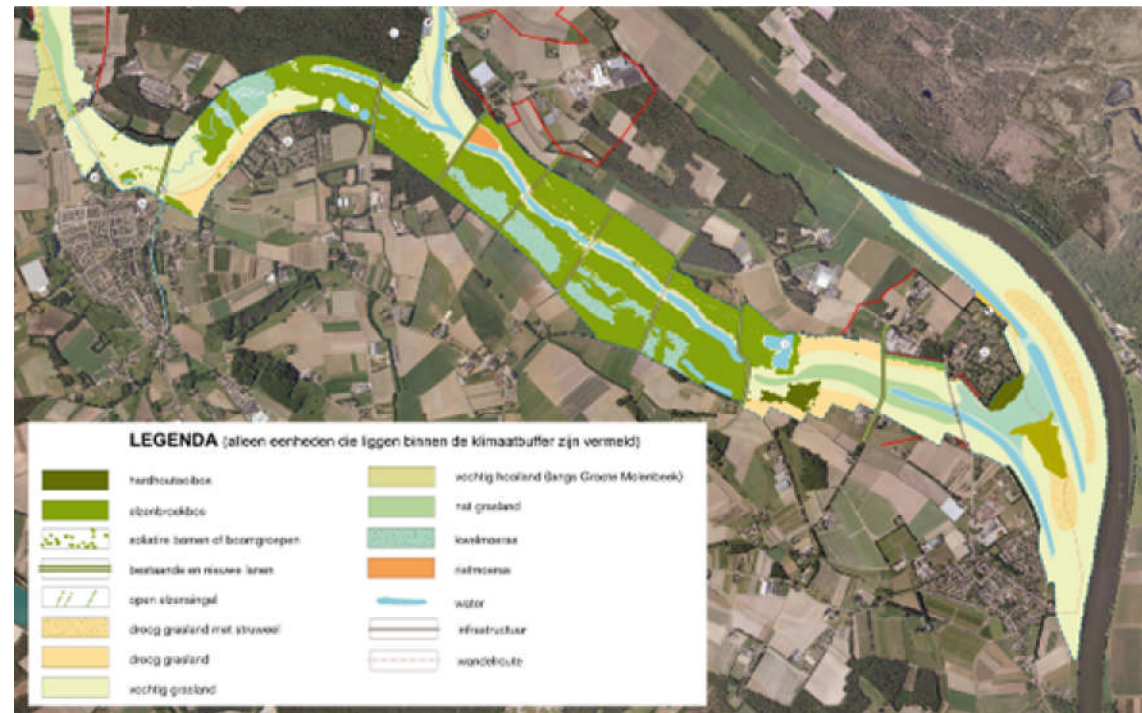
GEBIEDSONTWIKKELING EN KLIMAATBUFFER

In de gebiedsontwikkeling Ooijen–Wanssum werkt de Provincie Limburg, samen met de gemeenten Horst aan de Maas en Venray, Rijkswaterstaat en het Waterschap, aan de volgende doelstellingen:

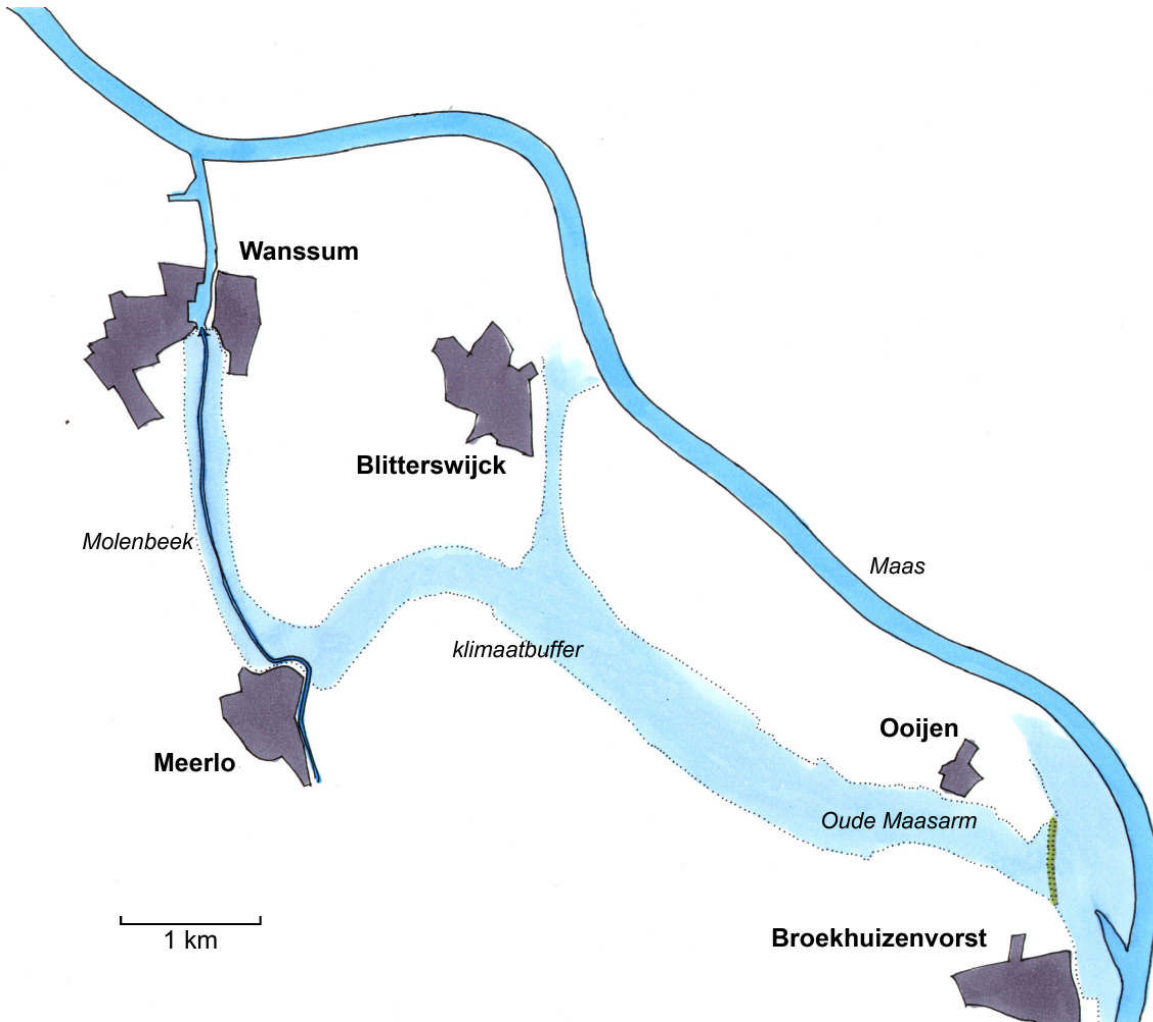
1. *het realiseren van duurzame waterstanddaling op de Maas*
2. *het ontwikkelen van natuur en landschap*
3. *het vergroten van de leefbaarheid in Wanssum*
4. *ruimte bieden aan nieuwe ontwikkelingen*

In het Gebiedsplan Ooijen–Wanssum is op hoofdlijnen vastgelegd op welke wijze deze doelstellingen vorm moeten krijgen. De klimaatbuffer die Staatsbosbeheer op de eigen terreinen realiseert past daar naadloos in en geeft vooral invulling aan de eerste twee doelen van de gebiedsontwikkeling.

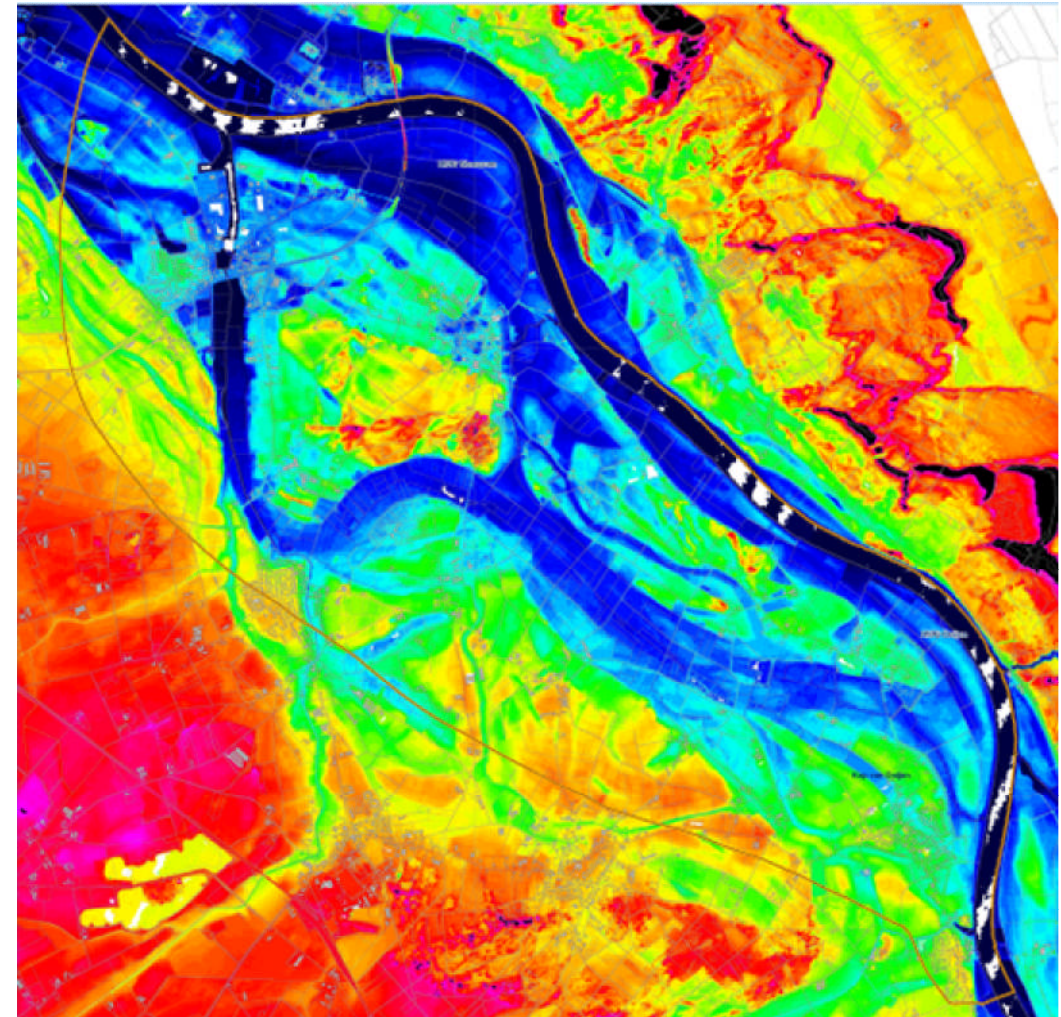
De klimaatbuffer past ook goed in de natuurvisie die in opdracht van de provincie Limburg en DLG is opgesteld. De natuur die daarin wordt beschreven, wordt in grote delen van het gebied al op korte termijn door de klimaatbuffer gerealiseerd. Tenslotte helpt de klimaatbuffer ook om het anti-verdrogingsbeleid van de Provincie Limburg te realiseren.

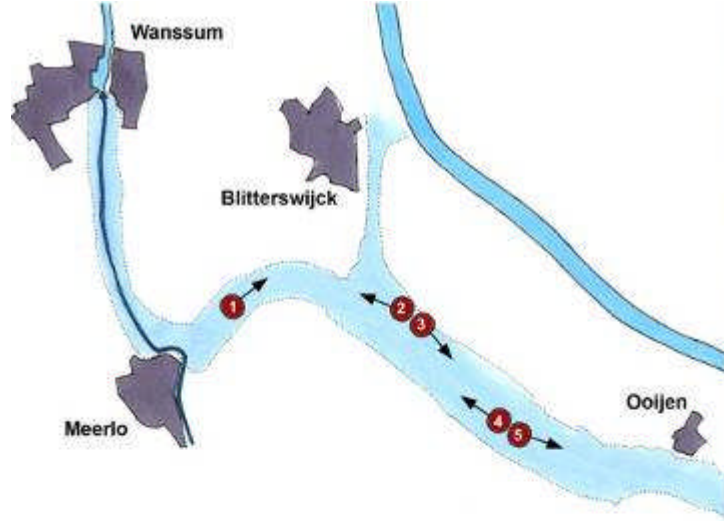
De natuurvisie voor de Oude Maasarm voorziet in de aanleg van een geul in de Oude Maasarm. Daardoor kan Maaswater bij hoogwaters snel door het gebied afstromen, ondanks het feit dat er zich op de oevers bossen en moerassen ontwikkelen. (Kaart: Arcadis)

De Oude Maasarm. Nu door een kade tussen Broekhuizen en Ooijen afgesloten van de Maas.

Op een hoogtekarte is de Oude Maasarm goed te zien (blauwe 'band'). Hij ligt ongeveer 3 meter lager dan de directe omgeving (groen). Wie in het gebied wandelt zal deze historische Maasloop echter niet goed herkennen (zie pagina 7).

Het gebied van de Oude Maasarm is groen en ruim maar het landschapsbeeld is ook versnipperd en nogal anoniem. Dat hier sprake is van een historische Maasloop is nauwelijks te zien.

3. DE KLIMAATBUFFER

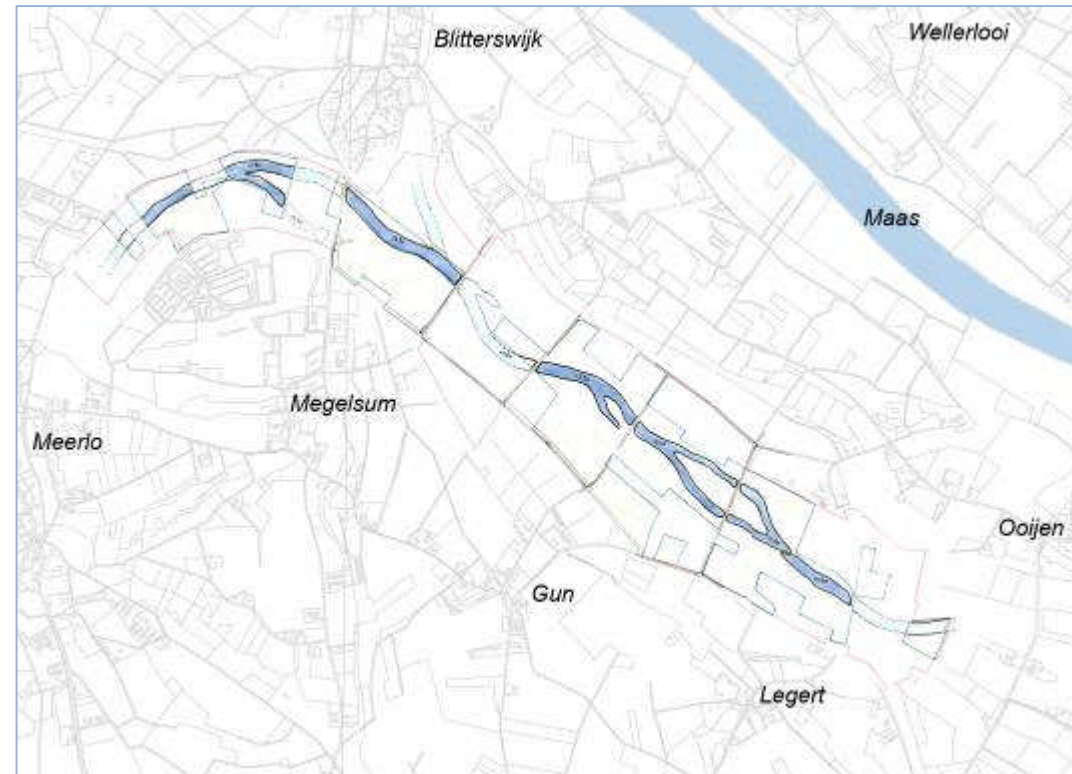
Aanleg van de klimaatbuffer betekent dat er drie dingen gaan gebeuren. Ten eerste wordt er op de eigendommen van Staatsbosbeheer een langgerekte geul uitgegraven in het gebied. Ten tweede worden de oeverzones ter weerszijden daarvan natuurlijk ingericht. En ten derde worden er nieuwe wandelmogelijkheden gerealiseerd.

3.1 De geul

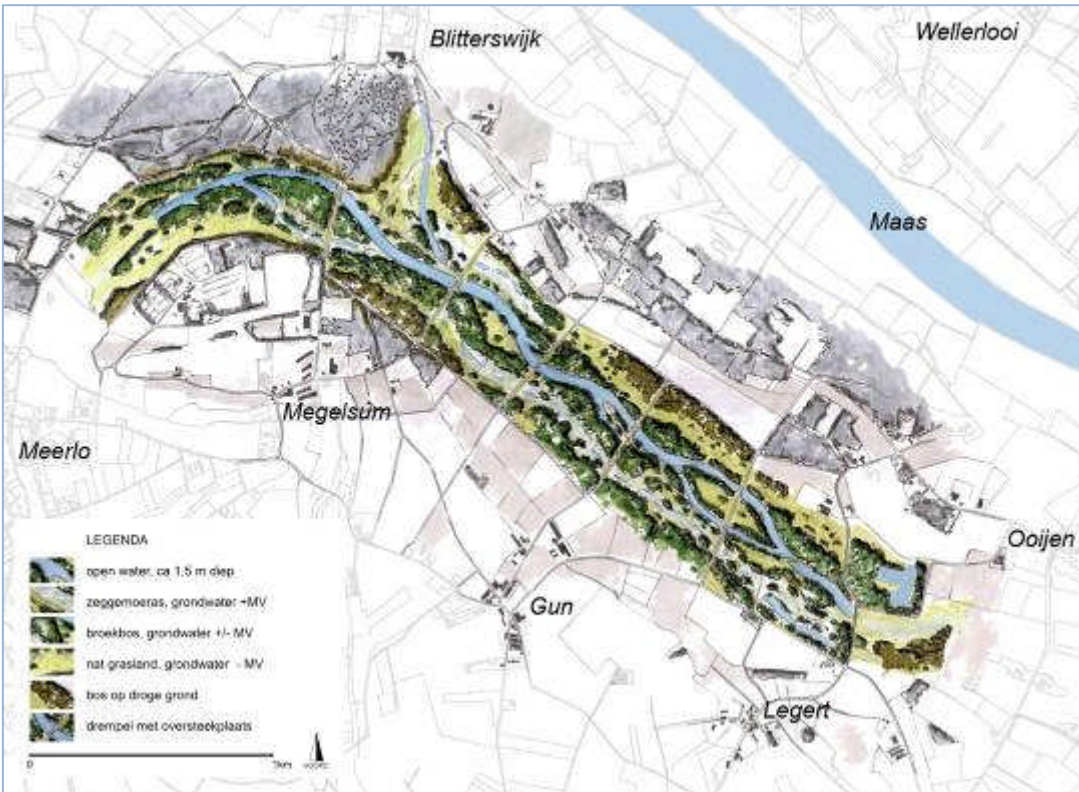
De landschappelijke eenheid van de Oude Maasarm, de afvoercapaciteit voor rivierwater en de ecologie zou het meest profiteren als in vrijwel het gehele gebied een geul wordt uitgegraven. Dat is dan ook de visie die adviesbureau Arcadis in opdracht van de Provincie Limburg en DLG heeft opgesteld (zie het kader op pagina 5).

Met de aanleg van de klimaatbuffer start Staatsbosbeheer met het realiseren van het gewenste beeld op eigen terrein. Omdat Staatsbosbeheer al veel grond in de Oude Maasarm in handen heeft, betekent dit dat ruim 80 procent van de waterpartijen kan worden aangelegd, mits de beschikbare middelen daarvoor toereikend zijn.

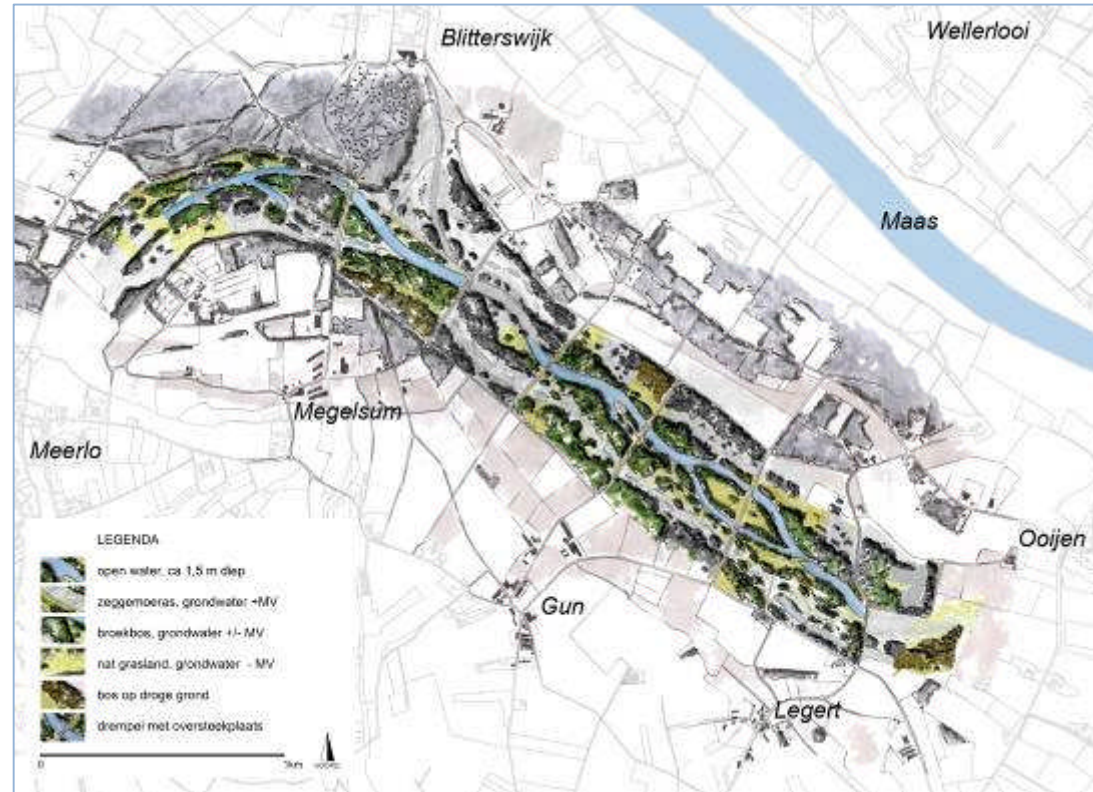
De waterloop wordt geen kanaal maar krijgt een natuurlijke, enigszins bochtige vorm en ligt vooral in de laagste delen van het gebied. Gemiddeld is het water 60 meter breed en 1,2 meter diep maar de geul ziet er steeds weer net iets anders uit. In binnenbochten is de oever breed en loopt hij flauw op, in buitenbochten is hij juist smal en steil. De loop zelf is in de buitenbocht ook dieper, tot wel 2,5 meter.

Staatsbosbeheer realiseert de klimaatbuffer op eigen grond. Deze ruwe schets laat zien dat er eind 2012 een blauw lint ligt – met enige onderbrekingen – van circa 3 kilometer lang.

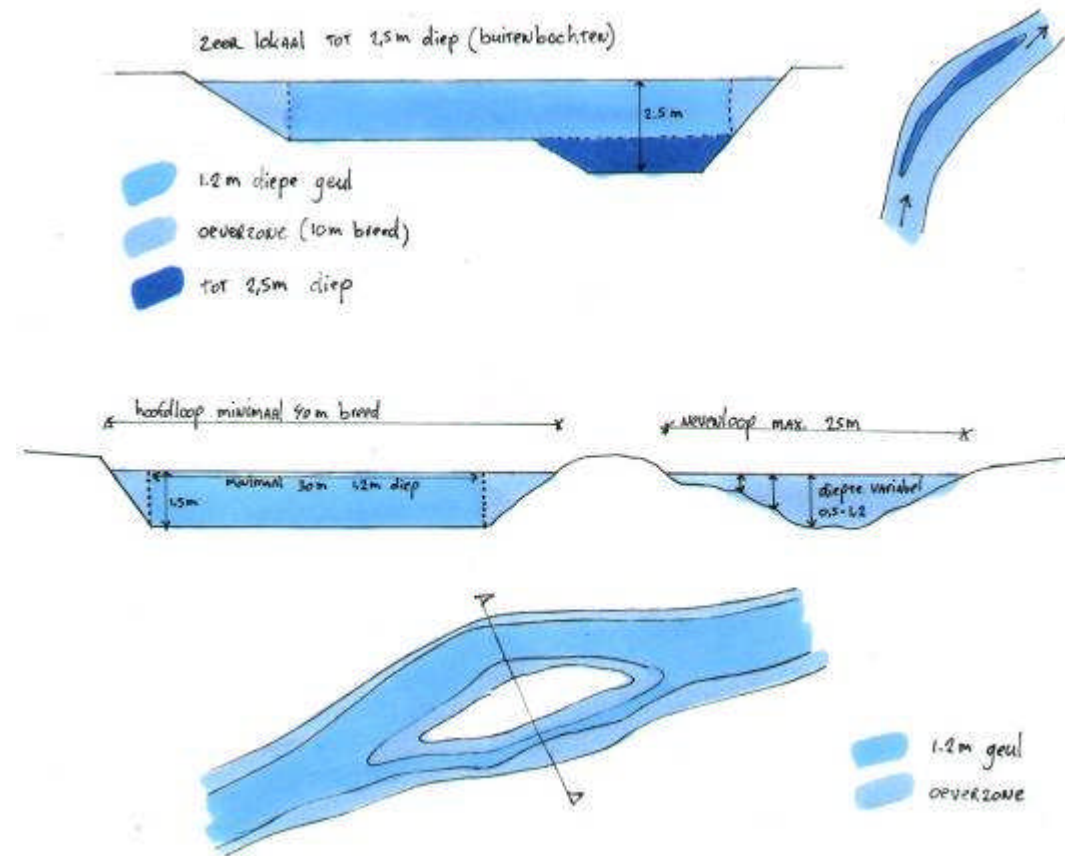
Streefbeeld van Staatsbosbeheer: door de aanleg van een langgerekte waterpartij ontstaat een afwisselend landschap dat weer goed herkenbaar is als Oude Maasarm.

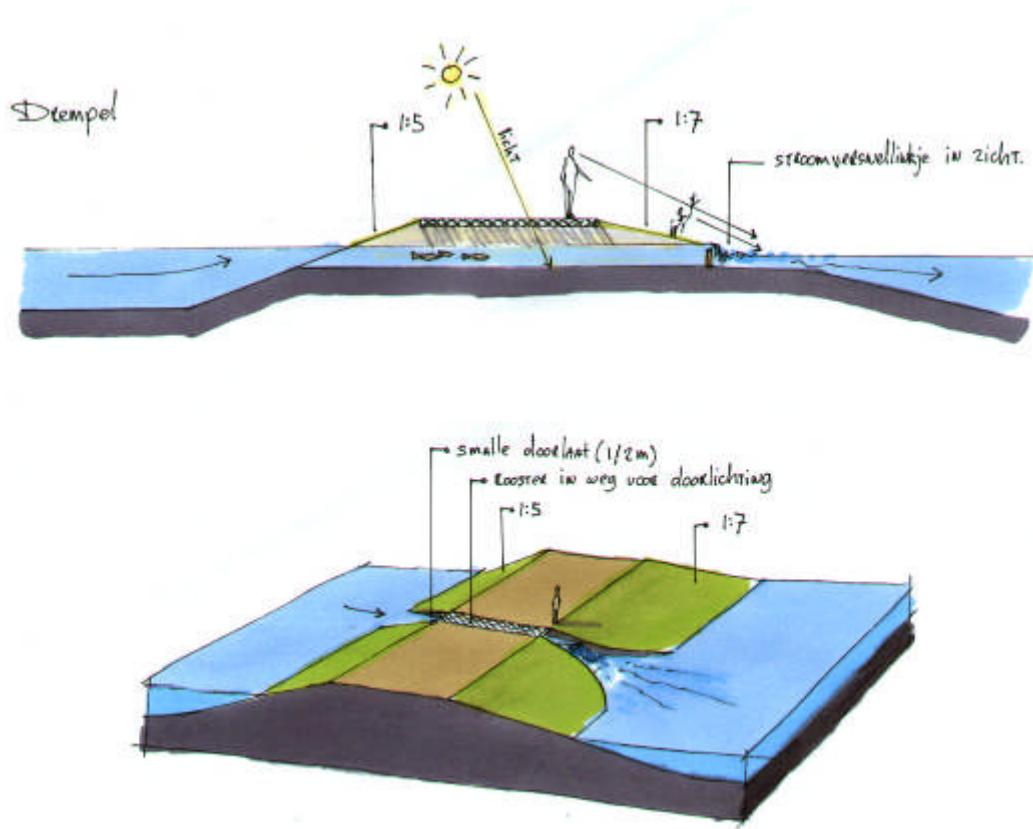
Met de klimaatbuffer wil Staatsbosbeheer op korte termijn circa 80 procent van dit beeld realiseren. Of – en zo ja wanneer – de tussenliggende delen ook op deze manier worden ingericht is op dit moment niet duidelijk, dat hangt af van de interesse van de betreffende eigenaren.

De wegen die van zuid naar noord door het gebied lopen, liggen iets hoger, blijven intact en fungeren als dammetjes. Daardoor bestaat de loop uit verschillende segmenten. Dat is belangrijk om te voorkomen dat het kraakheldere regen- en grondwater direct in noordwestelijke richting wegstroomt naar de Maas. Bestaande sloten in het gebied worden gedempt en – gecombineerd met de dwarsdammen in de nieuwe geul – zorgt dat ervoor dat regen- en grondwater langer dan nu in het gebied worden vastgehouden. Dat sluit mooi aan bij de anti-verdrogingsdoelstellingen (GGOR) van de Provincie Limburg.

De omliggende, hoger gelegen landbouwgronden hebben er overigens geen last van dat de sloten in de Oude Maasarm worden gedempt. Met een paar kleine omleidingen wordt ervoor gezorgd dat deze gebieden net als nu goed kunnen afwateren op de Maas.

De geul krijgt een natuurlijk karakter. Hierboven een uitwerking van een buitenbocht (bovenste schets) en een impressie van een plek waar de geul zich splitst zodat er een eiland ontstaat (onderste twee schetsen). Hiernaast een luchtfoto van de Biebzra (Polen) die een goede indruk geeft van de kenmerkende variatie in een natuurlijke loop.

De meest ideale manier om de overgang tussen twee delen van de geul te regelen. Drempels voorkomen dat grond- en regenwater direct wegstroomt naar de Maas. Een 'geknepen' overlaat in de drempel laat slechts een heel kleine hoeveelheid water door. Daardoor ontstaat een kleine stroomversnelling aan de lage kant van de dam. De opening wordt aan de bovenkant afgedekt met een lichtdoorlatend rooster, dit bevordert dat vissen daadwerkelijk gebruik gaan maken van de vispassage. Een andere mogelijkheid is een 'voorde' (foto pagina 15). In beide gevallen ontstaat een interessante plek voor bezoekers.

3.2 De oeverzones

Met de klimaatbuffer wordt niet alleen een geul aangelegd maar worden ook de oevers ter weerszijden ingericht als natuur. Gemiddeld is deze natuurzone circa 300 meter breed. De bestaande (populieren)-bossen worden meer natuurlijk ingericht. Omdat sloten worden gedempt komt het grond- en regenwater omhoog en staan de laagste delen van de klimaatbuffer permanent onder water. Daar ontwikkelen zich moerasvegetaties. Andere delen staan soms onder water, soms ook niet. Daar zal broekbos ontstaan. Tenslotte zijn er delen die alleen bij hoge waterstanden van de Maas overstroomd. Dat gebeurt naar verwachting eens in de drie tot zes jaar. Hier ontwikkelen zich bloemrijke graslanden.

Het gebied wordt zoveel mogelijk als een eenheid beheerd, met een kudde runderen en/of paarden. De dieren vormen met hun aanwezigheid niet alleen een attractie voor het publiek maar brengen ook extra structuur en gradiënten aan in de vegetatie waar vogels en insecten van profiteren. Ook remmen ze de bosontwikkeling en dragen zo bij aan het behoud van de afvoercapaciteit van de klimaatbuffer.

Bijschrift foto's volgende twee pagina's. Links: het huidige landschap van de Oude Maasarm. Rechts: impressie van de klimaatbuffer.

De soortenrijkdom in het gebied zal toenemen. (Foto bever: Per Harald Olsen)

Door regen- en grondwater langer vast te houden krijgt de ontwikkeling van broekbos meer kans. Door de aanleg van knuppelpaden zijn deze ook voor het publiek toegankelijk.

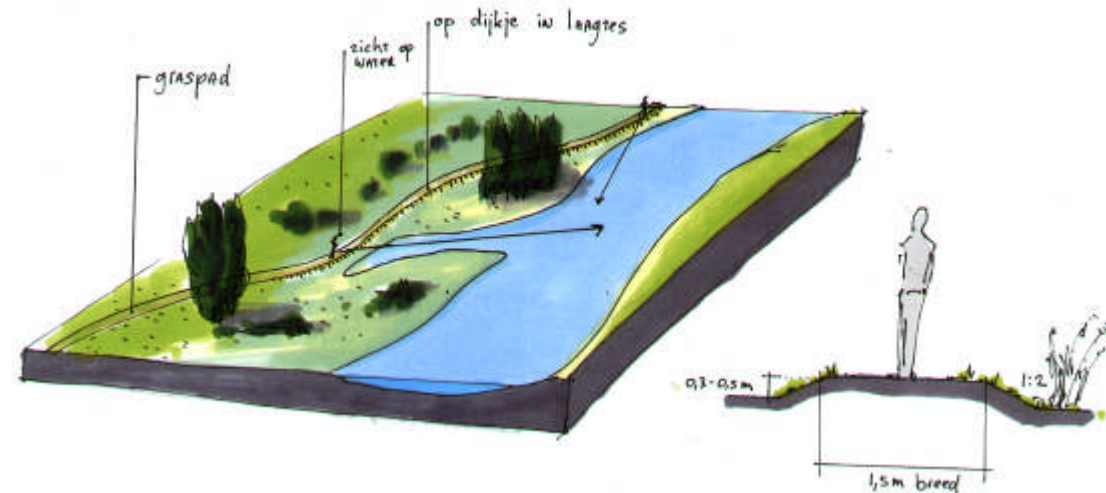
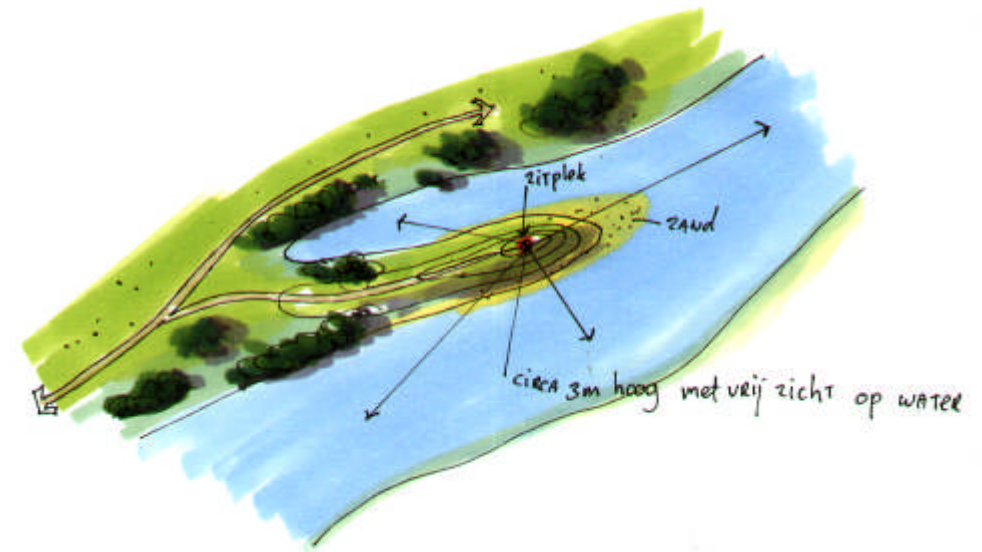
3.3 Recreatie

Door de nieuwe inrichting wordt het gebied afwisselender en daardoor aantrekkelijker voor recreanten. Daarom blijven niet alleen de huidige wandel- en fietsroutes bestaan, maar worden de mogelijkheden om van het gebied te genieten ook met nieuwe routes uitgebreid. Daardoor kan het gebied straks in alle richtingen, ook in de lengterichting van de geul, worden doorkruist. In de klimaatbuffer wordt de mogelijkheid voor autoverkeer beperkt; de bestaande visvijvers worden door dit plan niet beïnvloed. Er komen uitkijkplekken, die een goed overzicht geven van het gebied en de natuur die daar te vinden is. Ook de nattere delen van het gebied worden toegankelijk. Er kan volop worden gestruind en op een enkele plek komt een vlinderbrug, een knuppelpad of een wandelpad dat op een laag dijkje ligt.

Links: een wandelpad op een lage kade, nauwelijks als verhoging herkenbaar maar toch zijn droge voeten hier gegarandeerd.

Rechts: waar paden de geul kruisen kan in plaats van een brug of duiker ook een 'voorde' worden aangelegd, een doorwaadbare plaats.

Op enkele logische plekken worden zitplekken aangelegd die een mooi zicht bieden op de omgeving. In de laagste delen van het gebied liggen de wandelpaden op lage kades, zodat je niet alleen droge voeten houdt maar ook goed van je af kunt kijken.

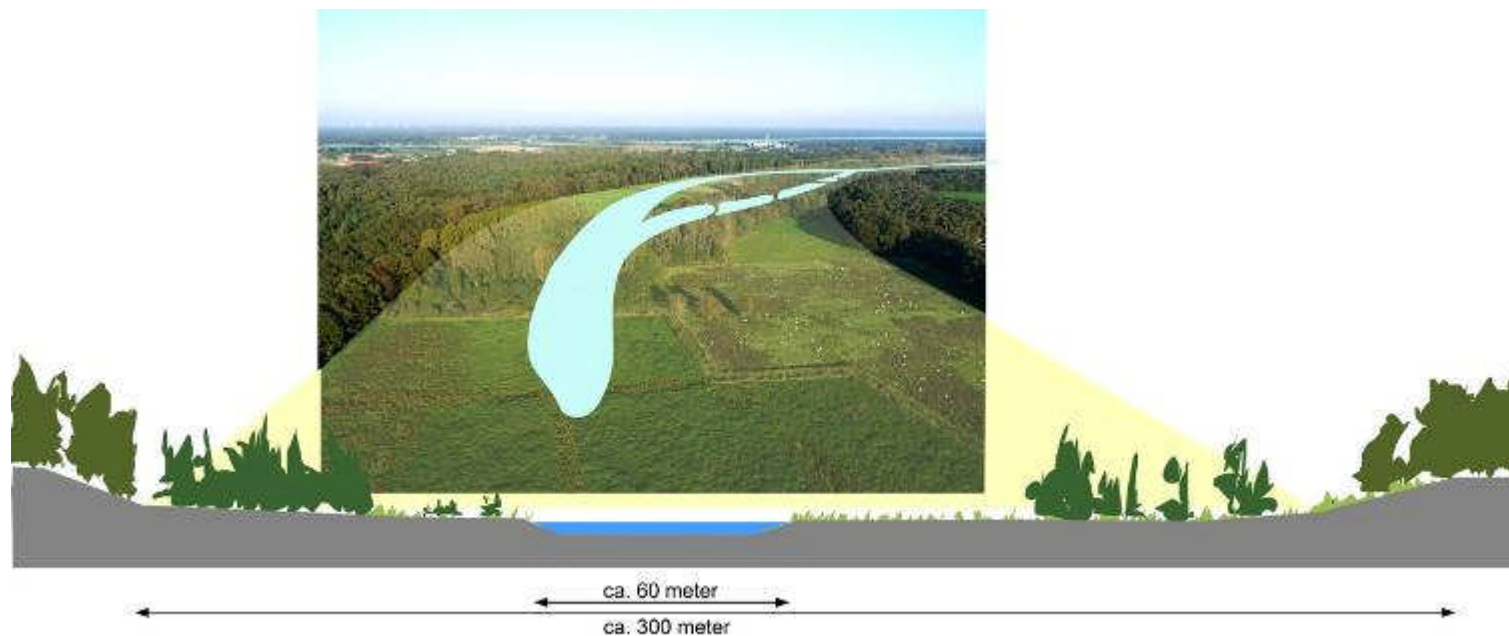
4. Wat zijn de stappen die nu worden gezet?

In 2010 is de aanleg van de klimaatbuffer voorbereid. Er is verkend of er nu al bijzondere plant- of diersoorten in het gebied aanwezig zijn waarmee bij de uitvoering rekening moet worden gehouden. Ook de kwaliteit van de bodem is onderzocht. Dat is van belang om te weten voor welke toepassing de grond die vrijkomt bij het graven van de geul kan worden gebruikt.

Daarnaast is berekend welke bijdrage de klimaatbuffer levert aan het verlagen van de waterstanden op de Maas in tijden van hoge afvoeren. Ook de effecten die de klimaatbuffer heeft op de grondwaterstanden zijn in kaart gebracht.

In het ontwerp dat in deze brochure wordt gepresenteerd en in de voorstellen voor het beheer is met de uitkomsten van die studies rekening gehouden. Het meeste voorbereidende werk is dus achter de rug.

Begin 2011 worden de benodigde vergunningen aangevraagd en wordt een aannemer gezocht om het werk uit te voeren. In de loop van 2012 zal met de aanleg worden begonnen en voor het eind van 2012 zal het project op de gronden van Staatsbosbeheer gereed zijn en is de ambitie daar gerealiseerd: een gebied dat water beter vasthoudt in tijden van droogte en water beter afvoert bij hoge waterstanden op de Maas. En vooral: een aantrekkelijk landschap met meer natuur en meer mogelijkheden om daarvan te genieten!

COLOFON

Dit is een gezamenlijke uitgave van:

Staatsbosbeheer
Postbus 330
5000 AH Tilburg
www.staatsbosbeheer.nl

InnovatieNetwerk
Postbus 19197
3501 DD Utrecht
www.agro.nl/innovatienetwerk

Geproduceerd door:

Stroming BV
Postbus 31070
6503 CB Nijmegen
www.stroming.nl

Tekst: Wim Braakhekke en Alphons van Winden

Illustraties: Dirk Oomen

Foto's: D. Oomen, A. van Winden, W. Braakhekke, A. van Kreveld

Vormgeving: Ingrid Roerhorst